

СВОБОДА ЯК УСВІДОМЛЕНА НЕОБХІДНІСТЬ ТА НЕВІД'ЄМНИЙ СЕГМЕНТ СПАСІННЯ

Юрій ДЕЩИНСЬКИЙ

Актуальність і постановка проблеми. Природно, що кожна людина прагне свободи. Проте це прагнення завжди пов'язане зі звільненням від чогось. Не завжди людина розуміє, що пошук свободи може призвести до ще більшого поневолення та втрати очікуваного. Тому для вирішення цього питання пропонується ця стаття, в якій робиться спроба показати, що свобода можлива лише у Христі, усвідомлення чого передбачає звільнення особистості від пут природних потреб.

Аналіз досліджень та публікацій. Нами опрацьовано попередні доробки таких дослідників, як Христос Яннарас, Павло Євдокимов, єпископ Калліст Уер та інших. Христос Яннарас у своїй фундаментальній праці «Свобода етосу» пропонує нам дослідження критеріїв і передумов моральних проблем. І найфундаментальнішою з усіх умов, на його думку, є свобода. Автор вважає, що неможливо тлумачити мораль у термінах права, тому що вона стосується не правил, а особистості в її свободі. Слід зазначити, що погляд Христоса Яннараса насамперед зосереджений на увазі до особистості через при-

Пропонована стаття присвячена короткому розгляду питання свободи як дару. Зроблено спробу висвітлити розуміння християнської свободи, яке нерозривно пов'язане зі спасінням людини, звершеним Спасителем на хресті.

Ключові слова: Христос, спасіння, свобода, любов, гріх, людська природа, Богородиця.

Yuri DESCHYNSKYI

*FREEDOM AS A REALIZED
NECESSITY AND INTEGRAL
SEGMENT OF SALVATION*

The proposed article is dedicated to short consideration of an issue of freedom as a gift. We have made an attempt to clarify a Christian freedom concept, which is inseparably associated with a human salvation, accomplished by Our Saviour on the cross.

Key words: Jesus Christ, salvation, freedom, love, sin, human nature, the Virgin.

зму патристичного богослів'я. Інша, не менш важлива, праця – митрополита Калліста Уера «Православна Церква» – дає змогу проаналізувати процес синергії – співпраці Бога і людини як єднання з Богом вимагає співпраці двох нерівних, але так само необхідних сил: божественної благодаті і людської волі. Не менш вагомим внеском у дослідженні факту людської свободи є праця Павла Євдокимова «Православ'я», в якій автор розглядає аскетизм як зречення від своєї волі та позбавлення від будь-якої необхідності, пов'язаної зі світом і природою. Але якраз саме в цьому зреченні від волі природи виявляється свобода, яка виходить від особистості.

Мета статті – розкрити та обґрунтувати православне розуміння свободи в контексті православного вчення про спасіння. Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі **завдання**:

- розкрити православне вчення про спасіння через призму святоотцівського богослів'я;
- висвітлити вчення про свободу як невід'ємну частину сотеріології.

Виклад основного матеріалу. Церква Христова вже дві тисячі років сповіщає благу звістку – Євангеліє, сенс якої виражено словами пророка Іоана Хрестителя: «Покайтеся, бо наблизилось Царство Боже» (Мф. 3: 2). Тому проповідування та розкриття Царства Божого в людині і для людини є головною метою Церкви Христової. Згідно з традицією Православ'я, без відповіді на питання про буття людини, про безмежну здатність до існування неможливо наблизитись до екзистенційного факту людської свободи – шляху, на якому людина зберігає або втрачає універсальні потенції життя [14, с. 11].

Питання свободи слід розглядати в контексті вчення Церкви про спасіння людини. Саме Христос преображає в Собі людську природу та приводить її до нормального стану, в якому людина реалізує свою здатність до свободи. Втілення Христа і Його викупна жертва мають для людини більше значення, аніж навіть саме створення людини. З моменту Боговтілення наша історія наче починається наново: людина знову опиняється віч-на-віч із Богом, таким же близьким, а, можливо, – іще ближчим, ніж у перші хвилини існування людей. Христос вводить людину в «новий рай» – Церкву, де Він царює і де людина царює разом із Ним [5, с. 126].

Тому преображення, як завжди пов'язане з Богом та вірою у Христа, відкриває новий шлях до набуття «подоби Божої», який виражається у свободному існуванні людини. Христос прийшов

у світ, щоб людина змогла побудувати свої відносини з Богом і собі подібними на принципі любові, що і є тотожністю свободи. Тобто свобода і любов це поняття взаємно тотожні, тому що немає ні свободи без любові і немає любові без свободи.

«Бо так полюбив Бог світ, що віддав і Сина Свого Єдинородного, щоб усякий, хто вірує в Нього, не загинув, а мав життя вічне» (Ін. 3: 16). Саме так у Священному Писанні характеризується любов Божа до людини, Господь через Своє пришестя на землю повертає їй втрачений рай. Через жертву любові, принесену Любов'ю, людина має доступ до спасіння. Христос, прийшовши у цей світ, зцілює людську природу, що було необхідною умовою для обоження людини. Тому слід зазначити, що початок нашого спасіння покладається у прийнятті Богом людської природи, як про це оспівує Церква на свято Благовіщення Пресвятої Богородиці: «Сьогодні спасіння нашого початок і від віку таїнства явлення: Син Божий стає сином Діви і Гавриїл благодать благовістить» [10, с. 75].

Святитель Афанасій Великий, говорячи про необхідність покаяння та його життєдайну силу, зазначає: «Покаяння омиває гріхи, але не зціляє природи» [2, с. 76]. У Старому Завіті були праведники, які каюлись і за допомогою покаяння приходили до розуміння своєї немочі і неможливості через власні сили увійти в Царство Боже, бо природа людська була пошкодженою та розділеною. Тому святитель Ігнатій Брянчанінов, вказуючи на сенс викуплення Христом людини, говорить: «Викупленням оновлено людське ество. Богочоловік оновив його Собою і в Собі» [4, с. 319].

Причасність же до цієї оновленої людської природи Христа не є автоматичною. Господь у бесіді з Никодимом говорить: «Істинно, істинно кажу тобі: якщо хто не народиться водою і Духом, не може увійти в Царство Боже» (Ін. 3: 5). Народження від «води і Духа» означає приєднання до природи Христа в таїнстві Хрещення та отримання в дар можливості обоження. Про це далі продовжує святитель Афанасій Великий: «Христос, істинний Бог та істинна людина – єдиносущний Отцю в Своєму Божестві – єдиносущний людям в Своїй природі, став Тим, що ми є, щоб ми стали Тим, Ким є Він» [2, с. 69]. Тобто Господь прийшов у цей світ для того, щоб віднайти заблудлу вівцю, якою є людина, і, знайшовши, принести до Отця Небесного, щоб людина у Христі з любові Божої знову оселилась у раю.

Під час Божественної літургії згадується все життя Спасителя від Його народження до хресної смерті і воскресіння. Тому в молитвах на Євхаристичному каноні акцентується увага на

меті пришествя у світ Спасителя: «Він, прийшовши і діло нашого спасіння виконавши... Тому і ми, споминаючи цю спасенну заповідь і все, що ради нас сталося: хрест, гріб, воскресіння на третій день, на небо вшестя, праворуч сидіння, друге і славне знову пришествя...» [13, с. 110]. Саме словами «діло нашого спасіння виконавши» вказується на те, що Христос прийшов у цей світ для того, щоб ми «мали життя, і надто мали» (Ін. 10: 10).

На це вказує преподобний Микола Кавасила, говорячи про діло спасіння, звершене Спасителем: «Позаяк люди у три способи були відділені від Бога: природою, гріхом і смертю, – Спаситель зробив, щоб істинно звертались і безпосередньо приходили до Нього, знищивши одне за одним все, що перешкоджало цьому: одне – долучившись людству, інше – смертю на хресті, а останнє – володарювання смерті – вигнав з природи воскресінням. Тому Павло говорить: “останній ворог знищиться – смерть” (1 Кор. 15: 26)» [6, с. 47].

Святі отці, говорячи про гріх, наполягають на його тлумаченні саме як поразки і «втрати висоти», нездатності досягнути своєї мети, яка для людської природи полягає в самозреченні свого «я» та у вступі до безмежної царини особистої неповторності і свободи. Преподобний Максим Сповідник роз'яснює гріх, вдаючись до прикладу стрільби з лука, – коли стріла проходить мимо цілі, замість того, щоб влучити в неї. Адже якщо ми не здатні досягнути блага, слідувати тому, що відповідає природі, ми впадаємо в нереальний стан не-існування. Також він говорить про гріх як про спосіб існування, що протиставляє себе буттю, протистоїть природі, яку людина розколює й руйнує; гріх означає відчуження від буття й виключення із життя. Тому, виходячи з такої концепції гріха, Церква аж ніяк не обмежується юридичним, правовим тлумаченням взаємин між Богом і людиною; вона відкидає бачення гріха як індивідуального порушення заданого, безособового кодексу поведінки, що породжує психологічне почуття провини. Тому Бог ніколи не мислився як Бог-месник, що править за допомогою залякування, загрожуючи людині карами й тортурами. Коли людина скоює гріх, вона «вже засуджена», і той суд такий: «світло прийшло у світ, а люди полюбили темряву більше ніж світло» (Ін. 3: 19) [14, с. 26–27].

Тож гріхопадіння людини відбувається через те, що людина добровільно відмовляється від можливості брати участь в «істинному житті», що собою передбачає участь в особистісному способі існування, яким є життя Бога, щоб долучитись до свободи любові, яка є істинним життям. І після першого вільного

вибору людина незворотно розколює свою природу, і природні необхідності стають способом індивідуального виживання, що саме суперечить свободі, яка реалізується як любов. Тому свобода особистості не руйнується, а спотворюється, і людина переживає своє трагічне роздвоєння, про яке пише апостол Павло: «У членах моїх бачу інший закон, що протиборствує закономі розуму мого і бере мене в полон закону гріховного, який перебуває в членах моїх» (Рим. 7: 23).

Тому з пришестям у світ Спасителя оновлюється людське ество. Його подвиг здійснений не задля абстрактної «маси» людей, а заради кожної конкретної особи, як про це говорить преподобний Симеон Новий Богослов: «Бог послав Сина Єдиногодного на землю для тебе і для твого спасіння, бо завбачливо знав про тебе і визначив бути тобі братом і співспадкоємцем із Ним» [12, с. 160]. Тобто Месія прийшов виконати те, що вже було визначено Богом для людини, а саме – бути другом Божим через Ісуса Христа. Тому і полягала необхідність втілення Бога, щоб Він став таким, як ми.

Христос, прийнявши на Себе людську природу – природу спотворену, грішну та смертну, – віродив її до життя. Він знову надав їй можливість брати участь в істинному житті. Прийняття Христом людської природи стало подією, з якої бере початок існування Церква. Христос уособлює всіх нас, які становлять тіло Церкви, щоденно несучи наші гріхи: Він відкриває нам можливість бути співучасниками Його життя. Тому апостол Павло каже: «Ми співробітники у Бога» (1 Кор. 3: 9), характеризуючи зв'язок між Божою благодаттю та свобідною волею людини; тому і православне богослів'я вживає поняття «співдія» або «синергія». Бо людина не здатна досягти достеменного спілкування з Богом без Божої допомоги, вона повинна виконувати своє завдання: як Бог, так і людина повинні здійснити свою участь у співпраці, хай навіть Божі дії мають більшу вагу, ніж дії людини [8, с. 222].

Найбільше таємниця цієї синергії виражена у Боговтіленні Спасителя зі згоди Пречистої Діви Марії. Дія божественної благодаті і волі Пречистої не розділяються. Архангел Гавриїл звертається до Пречистої Діви зі словами: «Радуйся, благодатна! Господь з Тобою, Благословенна Ти між жонами... бо Ти знайшла благодать у Бога...» (Лк. 1: 28–30). Пресвята Діва, приймаючи божественне повеління про народження від Неї Сина Божого, відповідає: «Я – раба Господня. Нехай буде мені за словом Твоїм» (Лк. 1: 38). Зі згодою Пречистої Богородиці вся люд-

ська природа дає згоду на втілення Спасителя. Тому і Церква перед Різдвом Христовим співає: «Що Тобі принесемо, Христе, бо явився Ти на землі як людина заради нас? Кожне творіння, що від Тебе походить, подяку Тобі приносить: ангели – спів; небеса – зірку; волхви – дари; пастирі – чудо; земля – вертеп; пустеля – ясла; ми ж – Матір Діву. Ти, що раніше віків, Боже, помилуй нас» [11, с. 572].

Як зазначає преподобний Микола Кавасила, «Боготілення було ділом не тільки Отця, Його Благості і Його Духа, але також і справою волі і віри Пресвятої Богородиці. Без згоди Пречистої, без підтримки з боку Її віри, цей задум був би так само невиконаним, як і без втручання Самих трьох Божественних Осіб. Лише наставивши і переконавши Її, Бог бере в матері і запозичує Її плоть, яку Вона охоче надає Йому. Тому, коли Він бажає втілитись, то бажає, щоб Його Матір породила Його свobodно, зі Своєї доброї волі» [7, с. 78].

Усе людство в особі Діви народжує Бога, і тому Марія стає новою Євою-Життям. Пречиста бере участь не у спасінні людства, а в Боготіленні, і в Її особі всі люди говорять: «Так, Господи». І тому третій член Символу Віри говорить: «Він для нас, людей, і ради нашого спасіння зійшов з небес і воплотився від Духа Святого і Марії Діви, і став чоловіком» [9, с. 45], що означає для отців Церкви також і тайну другого народження кожного віруючого від віри та Святого Духа. При цьому віра кожного вірного корениться в подвигу Пресвятої Діви. Тому наша реальна відповідь на заклик до співдії з Богом виявляє свободу людини [3, с. 214].

Висновки. Отже, із пришествям у світ Спасителя розпочинається нова сторінка життя людства. Царство Боже дароване Христом тому, хто вірує в Нього. Віра у Христа робить нас дітьми Божими, народженими від Бога (Ін. 1: 12–13). Проте формальна приналежність до Церкви ніяк не гарантує нам спасіння, тому що людина покликана впродовж свого життя ставати християнином, а для цього потрібні добровільний вибір та постійна праця над собою. Таким чином, пропоноване дослідження показує нам, що свобода можлива лише у Христі, через Якого ми долучаємось до вічного життя. І ця свобода досягається через звільнення особистості від пут природних потреб. Тому можна зробити висновок про те, що людство отримало в дар свободу, виходячи з якої може будувати свої стосунки з Богом та ближнім на принципі любові.

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками. – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
2. Афанасій Великий, свт. Творіння. – К.: Видавництво Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2012. – Т. 1. – 368 с.
3. Евдокимов Павел. Православие / Пер. С фр. (Серия «Современное богословие»). – М.: Издательство ББИ, 2012. – 500 с.
4. Игнатий (Брянчанинов), свят. Собрание сочинений. Аскетические опыты. – Краматорськ: Издательство ЗАО «Тираж-51», 2001. – Т. 2. – 496 с.
5. Іларіон (Алфеев), митр. Таїнство віри: Вступ до православного богослів'я. – К.: АДЕФ-Україна, 2009. – 336 с.
6. Кавасила Микола. Життя в Христі / Пер. з давньогр. Дз. Коваль. – Львів: Свічадо, 2005. – 168 с.
7. Кавасила Николай. Христос. Церковь. Богородица. – М.: Издательство храма святой мученицы Татианы, 2002. – 240 с.
8. Калліст (Уер), митр. Православна Церква. / Пер. з англ. – Дух і Літера. 2009. – 384 с.
9. **Книга правил святих апостолів, Вселенських і Помісних Соборів і святих Отців.** – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2008. – 368 с.
10. Мінея Святкова. – Т. 1. – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2002. – 822 с.
11. Мінея Святкова. – Т. 2. – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2003. – 703 с.
12. Симеон Новий Богослов, преп. Творіння – К.: Видавництво Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2013. – Т. 1. – 752 с.
13. **Служебник:** у 2-х ч. – Ч. 1 – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2006. – 272 с.
14. Христос Яннарас. Свобода етосу / Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2003. – 268 с.